

Кравченко Ганна

Котелевець Олександр

**Процес професійної підготовки майбутніх інженерів-педагогів
з питання формування правової компетентності**

Умови, в яких відбувається становлення, функціонування та розвиток сучасних підприємств та організацій, встановлюють все більш жорсткі вимоги до підготовки фахівців із правових питань. Основною проблемою, з якою стикаються як молоді фахівці, так і роботодавці – низький рівень правової компетентності працівників. У сучасних реаліях життя правова компетентність є невід’ємною складовою професійної підготовки майбутніх фахівців. Тому однією з основних складових професійної компетентності майбутнього інженера-педагога є правова компетенція, оскільки він має мати ґрунтовні правові знання у сфері своєї фахової діяльності, бути правосвідомим та чітко розуміти свою відповідальність за прийняті рішення в професійній діяльності.

Правову компетентність досліджували Г. Буш, А. Вербицький, В. Горшкова, Ц. Йотов, М. Кларін, Н. Кулюткін, М. Лісіна, В. Ляудіс, А. Матюшкін, М. Посталюк, Д. Шейзл та ін. Досліджуючи питання правової компетентності зарубіжні дослідники такі як: Т. Парсонс обґрунтовують диференційованість правової компетентності, її незалежність від традиції, досвіду й ціннісних орієнтацій [14, с. 462–478]; П. Бурдье визначає її як перерозподіл правових ресурсів, які структурують ієрархію рівнів соціального управління [9]; П. Дракер [9] і Т. Стюарт [9] зазначають, що правова компетентність досягається використанням правового знання як методології для отримання конкретних результатів, координацією діяльності високоспеціалізованої компетентності. О. Кравченко [3] визначає правову компетентність складником професійної компетентності фахівця, що є якісною характеристикою суб’єкта правовідносин, яка визначає високий рівень

усвідомлення норм права, розвитку професійно важливих і особистісно-ділових якостей і ціннісних орієнтацій, що відображають рівень розвитку правових уявлень.

Водночас проблема формування правової компетентності майбутніх інженерів-педагогів, професійна діяльність яких належить до сфери матеріального виробництва та педагогічної діяльності досліджена мало.

Досліджуючи питання процесу формування правової компетентності Г. Лазарчук виділяє рівні формування правової компетентності особистості, а саме: рівень – *формування ключових правових компетенцій* (з моменту народження особистості до її професійно спрямованого навчання); *формування базових правових компетенцій* (з моменту визначення особистості щодо майбутньої професійної діяльності та до закінчення закладу вищої освіти); *формування спеціальних правових компетенцій* (в процесі самонавчання та підвищення своєї кваліфікації) [4]. Тобто, в процесі отримання спеціальності інженера-педагога у студентів відбувається формування базових правових компетенцій на основі наявних ключових правових компетенцій.

Формування правової компетентності передбачає засвоєння студентом не окремих, відірваних один від одного елементів правових знань, умінь та навичок професійних і особистісних якостей, а оволодіння комплексною процедурою, в якій для кожного визначеного напрямку присутня відповідна сукупність освітніх компонентів, що мають особистісно-діяльнісний характер [11;12]. Це, зокрема, навчальний компонент, що передбачає три пріоритетних завдання:

а) розвиток теоретичного компоненту правової компетентності, який забезпечує майбутнього інженера-педагога загально правовими знаннями, що сприяють успішній організації професійної діяльності та здійснення правової діяльності в умовах організації; створюють основу для формування сучасного правового мислення, генерують акти правосвідомості;

б) розвиток практичного компоненту правової компетентності майбутнього інженера-педагога, який визначається, насамперед, сукупністю

професійних умінь і навичок, що зумовлюють функціональну готовність інженера-педагога вирішувати завдання правової діяльності (інформаційно-інтелектуальні, прогностично-проективні, організаційно-регулятивні, рефлексивні, емоційно-вольові тощо);

в) розвиток особистісного компоненту правової компетентності, який утворює такі професійні й особистісні якості, як: професійно-світоглядні (зацікавленість і активність у професійно-правовій підготовці), професійно-поведінкові (вимогливість щодо дотримання правових норм), особистісно-значущі (гуманістична спрямованість особистості, адекватна самооцінка тощо).

Отже, основними засобами формування правової компетентності у майбутніх інженерів-педагогів є правова освіта та соціалізація у правовому середовищі закладу вищої освіти.

Підготовка майбутніх інженерів-педагогів у вищому технічному закладі освіти зумовлює необхідність по-новому розуміти професіоналізм інженера, що пов'язаний з якісними змінами технічної діяльності: ускладнення змісту та стрімке зростання обсягу правових знань, розповсюдження інформаційних технологій на всі сфери економіки. Професійна компетентність майбутнього інженера-педагога - це інтегроване особистісне утворення, що містить професійні знання у сфері виробництва, практичні вміння й навички у вирішенні виробничих завдань, особистісні якості, що дозволяють на високому рівні виконувати професійну педагогічну діяльність.

У своїх дослідженнях І. Галушак зазначає, що формування правової компетентності передбачає засвоєння студентом не окремих, відірваних один від одного елементів правових знань, умінь та якостей, а оволодіння сукупністю освітніх компонентів, що мають особистісно-діяльнісний характер [10]. Це, зокрема, навчальний компонент, який передбачає розвиток теоретичного, практичного та особистісного компонентів правової компетентності.

Аналіз освітньо-професійної програми закладів вищої освіти в Україні «Професійна освіта (комп'ютерні технології)» першого (бакалаврського) рівня

вищої освіти за спеціальністю 015 професійна освіта, метою якої є надати підготовку інженерів-педагогів із професійної освіти за спеціалізацією «Комп'ютерні технології» із доступом до працевлаштування в системі освіти, підготувати студентів із особливим інтересом до певних проблем професійної освіти під час педагогічної діяльності. *Мета навчання* (очікуване застосування набутих компетентностей): формування загальних і професійних компетентностей із психолого-педагогічних, інформаційних систем та технологій (ІКТ), що сприяють соціальній і професійній стійкості та мобільності випускника на ринку праці; отримання вищої професійної освіти, що дозволить бакалавру успішно здійснювати професійну розробку, впровадження й дослідження ІКТ у різних галузях діяльності, національної системи професійної (професійно-технічної) освіти, економіки та виробництва.

Теоретичний зміст предметної галузі охоплює поняття та принципи (основи науково-педагогічних досліджень, теоретико-правові основи освіти та вступ до спеціальності, професійна педагогіка, методика професійного навчання, педагогічна майстерність, психологія, конфліктологія у професійній діяльності, інженерна та комп'ютерна графіка, теорія автоматичного управління, автоматизовані системи організаційного управління, інженерне проектування за професійним спрямуванням, системи обробки та передачі інформації, комп'ютерні технології у навчальному процесі тощо) як тих, що забезпечують набуття відповідних компетенцій випускником. *Види професійної діяльності*, до яких готуються випускники, що засвоїли програму бакалавра: педагогічна, проектно-технологічна; виробничо-технологічна; організаційно-управлінська; навчальнодослідницька (інноваційна). *Особливості освітньо професійної програми* - програма охоплює широке коло сучасних інноваційних векторів розвитку теорії і практики сучасної професійної освіти загалом та професійної (професійно-технічної) освіти зокрема, що формує актуалізовану прикладу практико-орієнтовану базу для проведення професійної педагогічної діяльності у закладах професійної (професійно-технічної) освіти.

Як бачимо програма охоплює широке коло сучасних інноваційних векторів розвитку теорії і практики сучасної професійної освіти, але не звертає увагу на формування правової компетентності.

Правова підготовка майбутнього інженера-педагога до вивчення дисциплін правового характеру вирішує частину завдань у формуванні правової компетентності студентів, але в деяких технічних закладах вищої освіти через брак годин із обсягу навчальних планів анулюють ці дисципліни або зводять до мінімуму. Випускники технічних університетів мають прогалини в знаннях з освітнього права, правового статусу суб'єктів широкого колу правовідносин, суб'єктів освітніх відносин, не мають навичок практичного застосування правових знань і професійно-правових умінь та достатнього рівня правової грамотності. І ці проблеми багато в чому зумовлені тим, що в навчальних планах і програмах підготовки майбутніх інженерів-педагогів недостатньо враховується характер і обсяг правових знань, професійно-правових умінь, не розроблені вимоги до відбору оптимального змісту правових дисциплін для студентів технічних університетів.

Останні дослідження науковців дозволяють виділити на основі цілей сучасної професійно-технічної освіти такі ключові компетентності майбутнього фахівця, які впливають на формування правової компетентності, це: – активна життєва й професійна позиція; – відповідальність за власний добробут і за стан суспільства, здатність до самоорганізації; – орієнтація на соціальне й професійне самовизначення й самореалізацію; - засвоєння основних соціальних навичок, практичних умінь у галузі економіки й соціальних відносин; – здатність входження у відкрите інформаційне співтовариство; – толерантність (терпимість до чужої думки), уміння вести діалог, шукати й знаходити змістовні компроміси; – досягнення сучасного загальнокультурного рівня; – правова культура: знання основних правових норм й уміння використати можливості правової системи держави [13].

Отже, як бачимо, формування правової компетентності, що визначається метою і результатом професійно-технічної освіти, є загальновизнаною ключовою компетентністю.

У межах нашого дослідження процес професійної підготовки інженера-педагога характеризується: галузевою спрямованістю; інформаційно-методичною й матеріально-технічною забезпеченістю; поєднанням теорії з практикою, організацією підприємства; взаємодією з виробничниками та науковими працівниками; орієнтацією на отримання майбутніми інженерами-педагогами спеціалізації.

Професійна підготовка майбутніх інженерів-педагогів передбачає три форми організації освітнього процесу: 1) аудиторна з формування професійної компетентності виконання обов'язків інженера; 2) позааудиторна із залученням до науково-дослідницьких розробок; 3) самостійна участь студентів у виробничій та дослідницькій діяльності на підприємствах [2].

Система професійної підготовки інженерів-педагогів з питань отримання правових знань зосереджує основні зусилля на забезпеченні студента оптимальним обсягом правових знань, умінь і навичок необхідних для виконання посадових обов'язків у майбутній професійній діяльності, формування готовності та здібностей до виробничої діяльності шляхом отримання практичного досвіду, розуміння особистої відповідальності, інженерного, педагогічного та правового мислення й культури, ставлення до обраного фаху, що накладає чіткі вимоги до рівня професійної компетентності інженера-педагога.

На нашу думку одним із напрямків удосконалення освітнього процесу підготовки майбутніх інженерів-педагогів є активне застосування сучасних педагогічних технологій.

Загалом під педагогічною технологією розуміють вивчення, розробку й системне використання принципів організації навчального процесу на основі новітніх досягнень педагогіки, психології, теорії управління та менеджменту,

інформатики, соціології тощо для розробки таких засобів навчання, що підвищують ефективність освітнього процесу [8].

Освітній процес, в якому передбачено застосування тільки традиційних видів навчальних занять (лекції, практичні, семінарські, лабораторні), сприяє формуванню базових знань, вмінь та навичок. Однак важливим є не тільки їх наявність, а й здатність застосувати їх на практиці.

Цьому сприяють інтерактивні технології навчання.

Інтерактивне навчання розглядається в педагогіці як «спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну, передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність» [7]. У професійній діяльності інженери-педагоги розв'язують проблеми, які вимагають миттєвого, нестандартного вирішення. О. Пшенична зазначає, що «у процесі навчання студенти повинні засвоювати знання і дії, що моделюють практичне виконання роботи за фахом, тобто операції з планування, організації, координування, мотивації, контролю та пошуку рішення» [7]. Інтерактивні технології навчання сприяють формуванню: самовизначення – уміння виробляти свої позиції в житті; власного світогляду, умінню ставити й виконувати поставлені перед собою завдання; самореалізації – утвердження себе як особистості; творчих здібностей; самоорганізації – навички елементарної психічної саморегуляції тощо [1].

Розглянемо деякі з них, що мають вплив на ефективність процесу підготовки інженерів-педагогів з питання формування правової компетентності.

Серед інтерактивних технологій навчання особливу увагу в процесі підготовки інженерів-педагогів з питання формування правової компетентності звертаємо на *тренінг*.

Особливе місце займають тренінгові технології, що знайшло відображення в роботах таких авторів, як Л. Войцещук, В. Савченко, В. Ягоднікова (теоретичні аспекти застосування інтерактивних методів навчання), Г. Ковальчук, О. Куклін, О. Щербак (застосування тренінгу в процесі

навчання), О. Аксьонова, А. Антонець, Г. Ковальчук, В. Кухта (застосування інтерактивних технологій навчання при викладанні економічних та правових дисциплін студентам).

Тренінг – це запланований процес модифікації (зміни) ставлення, знання чи поведінкових навичок того, хто навчається, через набуття навчального досвіду, щоб досягти ефективного виконання в одному виді діяльності або в певній галузі [7].

Тренінг передбачає комплекс вправ та ігор, які розроблені на науковій основі та здійснюються за спеціальною методикою. Саме «гра вчить застосовувати знання на практиці, розвиває творчі здібності, виховує почуття колективізму, посилює інтерес до майбутньої праці та впевненість у правильному виборі спеціальності» [1].

Тренінг для студентів, які здобувають вищу освіту стає невід'ємною складовою освітнього процесу. Для студентів пропонуються тренінги в сфері правових відносин, управління персоналом, розв'язання правових конфліктів, комунікативні тренінги, тренінги прийняття рішень тощо.

Комплекс вправ, які впроваджуються при проведенні тренінгу передбачає поєднання різних інтерактивних технологій: для актуалізації знань та оцінки рівня поінформованості студентів – робота в малих групах, презентація, «мозковий штурм»; для пошуку шляхів розв'язання проблеми – «коло», робота в малих групах, ділова гра; для рефлексії – «мікрофон», «акваріум», дискусія; для створення позитивного настрою та необхідної емоційної атмосфери, зняття напруги, налаштування на нове завдання, формування малих груп – вправи та «рухавки» [7].

Особливе значення має самостійна робота та оцінювання результатів тренінгу.

Досвід застосування тренінгів в освітньому процесі при підготовці інженерів-педагогів дозволяє вирішити такі завдання: підпорядкування процесу навчання діям викладача; підвищення мотивації студентів у навчанні;

забезпечення їх активної участі в процесі навчання; встановлення безпосереднього контролю за процесом засвоєння навчального матеріалу.

Особливість застосування тренінгових технологій в підготовці інженерів-педагогів полягає в тому, що вони сприяють активній участі студента у розвитку правових знань, формуванні фахових навичок, професійних і правових компетентностей. Крім того, вони спонукають до: міжособистісної взаємодії студентів у командній роботі; пошуку необхідної інформації й аналітичного мислення (що є складовою успіху вироблення навичок щодо прийняття управлінських рішень в умовах невизначеності або недостатньої інформації з правових питань); вироблення у студентів практичних навичок щодо виконання індивідуальних завдань і прийняття індивідуальної відповідальності, публічної презентації індивідуальних і колективних результатів.

Систематичне та комплексне застосування тренінгових технологій сприяє формуванню як ключових компетентностей інженера-педагога, так і правових: здатність вибудовувати комунікаційні процеси; здатність узагальнювати інформацію; здатність переконувати та формувати групу одностумців; здатність делегувати та розподіляти повноваження; здатність відокремлювати етапи прийняття рішень; здатність застосовувати різноманітні методи прийняття управлінських рішень; здатність розробляти альтернативні варіанти рішень, здатність оцінювати ефективність прийнятих рішень тощо.

Інноваційна діяльність у навчанні студентів закладів вищої освіти має різні форми й потребує принципово нових механізмів взаємодії теорії і практики. Одним із ефективних, проте мало використовуваних у сучасному інноваційному освітньому середовищі кафедр, є *метод проєктів*.

Передумову впровадження методу проєкту в практику освітньої діяльності кафедр технічних закладів вищої освіти становлять два основні мотиви: пошук методів, які давали б змогу представити освітній процес як організацію переважно самостійної роботи студентів та прагнення розглядати освіту більш широко, ніж просто передачу певного обсягу знань.

Термін «*проект*» з латинської «*proectus*» означає «кинутий уперед». У сучасному розумінні проект - це намір, який буде здійснено в майбутньому [4].

За визначенням А. Дахіна, термін «проект» має декілька значень. По-перше, проект – це попередній (орієнтований) текст документа (проекту концепції, проекту стандарту освіти, проекту програми тощо). По-друге, проект розуміють як певну акцію, сукупність заходів, об'єднаних програмою, або організаційну форму цілеспрямованої діяльності – дослідницької діяльності тих, хто навчається. По-третє, це діяльність, спрямована на створення (вироблення, планування, конструювання) будь-якої системи, об'єкта чи моделі [6].

Моделювання освітньої діяльності студентів передбачає дидактичну інтеграцію навчальних дисциплін, яка може бути компенсаторною (отримання нових науково-теоретичних знань), технологічною (розширення спектра професійно-практичних умінь та навичок), інноваційно-практичною (освоєння нового та ефективного досвіду), творчою (розвиток творчого потенціалу всіх учасників освітнього процесу) [8].

Для закладів вищої освіти актуальним є створення та розробка дослідницького проекту, який за змістом може бути: монопредметним (виконується на матеріалі одного предмета); міжпредметним (інтегрується суміжна тематика декількох предметів); підсумковим, коли за результатами його виконання оцінюється засвоєння студентами певного навчального матеріалу; поточним, коли на самоосвіту і практичну діяльність виноситься із навчального курсу лише частина змісту навчання.

Саме тому проектування стає ефективною технологією, яка спрямовує студентів на усвідомлену діяльність і передбачає їх професійний розвиток.

Застосування методу проектів сприяє реалізації певних педагогічних завдань, що стоять перед викладачами: інтенсифікації освітнього процесу, підвищенню його ефективності та якості результатів навчання студентів; системній інтеграції предметних завдань, розвитку вмінь експериментально-дослідницької діяльності студентів; побудові відкритої системи освіти, яка

забезпечує кожному учасникові (викладачу, студенту) власну траєкторію самоосвіти; формуванню інформаційної культури як студентів так і викладачів. При цьому не звертати увагу на роль мотиваційного розвитку, який є процесом керованим не можна. Починається він із професіоналізації процесу навчання у вищій школі шляхом створення професійно-креативного навчально-виховного середовища. У такому середовищі складається система умов організації життєдіяльності майбутніх фахівців, які спрямовуються на формування їхнього ставлення до світу, до своєї майбутньої професійної діяльності.

Розглядаючи метод проєктів необхідно звернути увагу, що в основу технології його реалізації покладено науково-дослідну роботу студентів, яка вибудовується на засадах співтворчості студентів та викладачів.

За такого підходу хороший проєкт повинен: мати практичну цінність; передбачати проведення студентами самостійних досліджень; бути однаковою мірою не передбачуваним як у процесі роботи над ним, так під час її завершення; бути гнучким щодо напрямку роботи і швидкості її виконання; передбачати можливість розв'язання актуальних проблем; давати студенту можливість навчатися відповідно до своїх можливостей; сприяти прояву здатностей студента під час вирішення завдань більш широкого спектру; сприяти налагодженню взаємовідносин між студентами [6].

Найскладнішим для впровадження в освітній процес дослідницьких проєктів є організація цієї діяльності, а особливо підготовчий етап. Викладачі при плануванні на навчальний рік мають виділити в навчальних дисциплінах провідну тему чи декілька тем, які будуть винесені на проєктування. Необхідно сформулювати відповідну кількість як індивідуальних, так і групових тем, робота над якими потребує засвоєння студентами необхідних знань і формування необхідного досвіду. Але викладачам слід мати на увазі, що проєкт студента дуже часто може перетворитися в реферат, а реферат просто «витягується» із Інтернету.

На жаль, шкільна система навчання наголошує на репродуктивних видах діяльності. Перехід до навчання у вищій школі та підвищення питомої ваги

самостійної роботи під час виконання проєкту, викликає у студентів молодших курсів певне незадоволення, оскільки вони не мають необхідних умінь і навичок саме такої творчої самостійної роботи, в них майже відсутні чітко усвідомлені мотиви і настанови на таку роботу. Пошуково-дослідна робота на молодших курсах спрямовується на організацію навчально-пізнавальної діяльності, яка сприяє надбанню студентами нового досвіду. При цьому студенти залучаються до процесу самостійного збору та опрацювання інформації, набуття знань і пошуку шляхів розв'язання проблеми. Пошуково-дослідна діяльність передбачає самостійну роботу з навчальною, науково-популярною та довідковою літературою, використання таких джерел нових знань, як аудіо-, відео-програм, системи Internet, комп'ютерних бібліотек, електронних підручників, веб-сайтів тощо. До пошуково-дослідної діяльності можна віднести: бібліографічний пошук, краєзнавчу роботу, дискусії з наукових проблем, моделювання певних процесів, фактів явищ, проведення навчального дослідження, допомогу студентам старших курсів, магістрантам, аспірантам у проведенні дослідження, в обробці його результатів тощо [7].

Найпоширенішими методами студентських досліджень, крім роботи із літературою, є бесіди, опитування, анкетування, тестування, аналіз отриманих результатів, побудова схем, діаграм, таблиць тощо. В ході роботи студенти уточнюють отриману тему, по-новому її осмислюють, в результаті роботи роблять несподівані, часом парадоксальні висновки. Результати досліджень під час виконання проєктів студенти оформлюють різним чином: готують презентації, веб-сторінки, буклети, стінні газети, ілюстрації, реферати, усні доповіді тощо. Заключний етап роботи – це захист проєкту і презентація виконаної роботи. Виконаний проєкт можна презентувати на науково-практичній конференції, що проводить кафедра в межах закладу.

Отже, пошуково-дослідна діяльність стає першою сходинкою до науково-дослідницької діяльності студентів, яка є однією з форм самовираження особистості студента, розвиває його творче мислення ініціативність, самостійність. Важливими особливостями самостійної роботи виступає те, що,

по-перше, вона має яскраво виражений пізнавальний характер, а по-друге, формує професійну самостійність, здатність до творчого розв'язання не лише навчальних завдань, але й тих, що виникатимуть у подальшій професійній діяльності в умовах реального виробництва.

Узагальнюючи все вищезазначене, можна дійти висновку, що сьогодні проектна діяльність вважається одним із перспективних напрямів навчання, створює умови для творчої самореалізації студентів, підвищує мотивацію для отримання знань, сприяє розвитку їхніх інтелектуальних здібностей та набуттю практичного досвіду вирішення реальних проблем майбутньої професійної діяльності, які проектуються під час навчання.

Необхідність упровадження проектної діяльності і застосування методу проектів зумовлена тим, що сьогоднішня вища освіта є сучасником процесу зародження нового світового відкритого освітнього простору.

Отже, аналіз педагогічної та правової літератури, досвіду практичної діяльності закладів вищої освіти свідчить про те, що проблема формування правової компетенції студентів технічних спеціальностей повністю не вивчена й потребує поглибленого дослідження. Крім того, в процесі аналізу освітньо-професійної програми було окреслено низку проблем в сфері підготовки інженерів-педагогів: невідповідність змісту правової підготовки майбутніх інженерів-педагогів сучасним вимогам до фахівців, реальним запитам суспільства; необов'язковість вивчення правових дисциплін студентами і, як наслідок, низький рівень якості правових знань у майбутніх фахівців; відсутність універсалізму у формуванні правової культури в процесі підготовки майбутніх інженерів-педагогів.

Таким чином узагальнюючи все вищевикладене, можна дійти *висновку*, що сьогодні процес професійної підготовки майбутніх інженерів-педагогів із питання формування правової компетентності передбачає розвиток загальноправової та професійно-правової компетенцій. Ефективність правової підготовки майбутніх фахівців у значній мірі залежить від створення викладачами в закладах вищої освіти відповідних умов організації освітнього

процес, а саме: моделювання освітньої діяльності студентів, що передбачає дидактичну інтеграцію навчальних дисциплін та впровадження інтерактивних технологій навчання.

Література

1. Адаптивне управління розвитком професійної освіти. Монографія. / Г. Єльнікова, О.Загіка, Г. Кравченко та інші / за заг. ред. Г. Єльнікової. – Павлоград: ІМА – прес, 2016. 248 с.
2. Білик В.В. Сутність і структура професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів / В.В. Білик // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців. Київ; Вінниця: Вінниця, 2010. С. 219–225.
3. Іваній О.М. Структурно-змістова модель формування правової компетентності майбутнього вчителя у навчально-виховному процесі університету: автореф. дис. на здобуття канд.пед. наук: спец. 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти» / О. М. Іваній. Харків, 2012. 20 с.
4. Кічук Я.В. Правова компетентність майбутнього фахівця – пріоритетне завдання громадянської освіти у вищій школі / Я.В.Кічук // Вісник Львів. ун-ту. -2008. Вип.23. Серія: Педагогіка. С.141-147.
5. Клочкова Д.М. Взаємозв'язок формування правової компетенції майбутнього вчителя з правовим вихованням особистості / Д.М.Клочкова, Н.М.Чернуха // Вісник Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка. 2011. №12 (223). С.168-174.
6. Кравченко Г.Ю. Застосування сучасних педагогічних технологій при підготовці менеджерів / К. Яндола. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика» м. Харків, 30 -31 березня 2017 р. Харків: видавець ФОП Панов А.М., 2017 . С. 336 – 339.
7. Кравченко Г.Ю. Технологія організації проектної діяльності студентів вищих навчальних закладів / Збірка наукових статей, що видана за

матеріалами VII-ї міжнародної науково-методичної конференції НТУ «ХП» та 105-ї міжнародної конференції EAS «Безпека людини у сучасних умовах» 3 – 4 грудня 2015 року. Харків, ГО СФБЖДЛ, 2015. С. 238-248.

8. Лазарев М. І. Полісистемне моделювання змісту технології навчання загальноінженерних дисциплін : моногр. / М. І. Лазарев. Х. : Вид-во НфаУ, 2003. 356 с.

9. Правове виховання в сучасній Україні: монографія / А. П. Гетьман, Л. М. Герасіна, О. Г. Данильян та ін. ; за ред. В. Я. Тація, А. П. Гетьмана, О. Г. Данильяна. Харків: Право, 2010. 368 с.

10. Романова І. А. Компетентнісний підхід до правової підготовки студентів / І. А. Романова // Педагогіка та психологія. 2008. № 33. С. 26-35.

11. Скібіна О.В. Сутність та структура професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів/ О.В.Скібіна// Духовність особистості: методологія, теорія і практика. 2012. 1 (48). С. 150–157.

12. Соколова С. В. Формування правової культури майбутніх інженерів-педагогів у вищих технічних навчальних закладах: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04. Київ, 2016. 23 с.

13. Тархан Л.З. Дидактическая компетентность инженера-педагога: теоретические и методические аспекты: [монография] // Ленуза Запаевна Тархан. Симферополь: Крымиздатпедгиз, 2008. 424 с.

14. Talcott Parsons: Action Theory and the Human Condition (1978).